

Tři podoby zla v Řeči na břehu moře (Mt 13)¹

Jiří Mrázek

Three forms of evil in the Speech beside the sea (Mt 13) The third Jesus' speech in the Gospel of Matthew answers the question why spreading the gospel is sometimes followed by failures, what role evil plays in this and where evil comes from. Two parables in this speech offer two seemingly different answers. While evil is presented as a lack of good in the Parable of the Sower, it is "the evil one" who is active in the Parable of the Wheat and the Weeds. The answers are not as diametrically opposed as it may seem. The dualism is also maintained in the Parable of the Sower, at least formally. The devil is just moved to a marginal role. His role in the second parable is also severely limited. The third form of evil offered by these parables is evil done in the name of saintly zealotry, in the name of good. Matthew limits the influence and role of the devil (Satan, enemy). He takes him into account, but only marginally as people are able to do evil themselves. The last study showed that this is the overall tendency of the Gospel of Matthew.

Pro evangelistu Matouše je charakteristické, že pracuje s velkými celky Ježíšových řečí. To čas od času vede některé badatele k interpretaci Matoušova evangelia jako sborníku Ježíšova učení, který je spíše formálně zasazen do dějového rámce.² Mnohem spíše však povaze Matoušova díla odpovídá interpretace přesně opačná: jeho důraz je na vyprávěném příběhu.³ Základní osnovu (plot) přebírá od Marka a teologicky ji dále domýšlí.⁴ Velké Ježíšovy řeči zasazuje do této dějové osnovy spíše jako charakteristiku jednotlivých etap Ježíšova působení a jejich témata: např. první řeč (Mt 5–7) je jakýmsi programovým prohlášením, předposlední (Mt 18) je řečí na rozloučenou, adresovanou dovnitř společenství učedníků, poslední, pátá řeč (Mt 24–25) je eschatologicky orientovaným výhledem do bu-

1 Tato studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu GA ČR P401/12/G168 „Historie a interpretace Bible“.

2 Klasicky B. W. Bacon, *Studies in Matthew*, London 1930; G. D. Kilpatrick, *The Origins of the Gospel According to St. Matthew*, Oxford 1950²; nebo M. D. Goulder, *Midrash and Lection in Matthew*, London: SPCK, 1974.

3 J. D. Kingsbury, *Matthew as Story*, Philadelphia: Fortress Press, 1988²; R. A. Edwards, *Matthew's Story of Jesus*, Philadelphia 1985; D. E. Garland, *Reading Matthew. A Literary and Theological Commentary on the First Gospel*, New York: Crossroad, 1993 aj.

4 Sr. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus, Teilb. 1*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2002⁵, 32.

doucnosti atd. Spíše jsou tedy tyto řeči podbarvením příběhu, a nikoli naopak. Přesto jsou pro Matouše velmi důležité. Jsou vlastně komentářem *sui generis*, průběžnou *interpretací* vyprávěného příběhu.

To obzvláště silně platí pro Řeč na břehu moře (Mt 13,1–52).⁸ V této části vyprávění se ocitáme v jakémsi poločase Ježíšova veřejného působení, máme za sebou už i pokus o jeho zintenzivnění vysláním učedníků (Mt 10)⁹ a od jedenácté kapitoly Matouš obrací pozornost k *reakcím* na Ježíšovo působení (a vzhledem k Mt 10 i možné reakci na spolu-působení učedníků). Řeč na břehu moře je koncipována jako Ježíšova odpověď na tyto reakce.¹⁰

Situace, kterou tato část příběhu popisuje, počíná být znepokojivá. Ježíš je sice známý a snad i populární – opakovaně slyšíme o zástupech, které za ním zdaleka přicházejí a které se sbíhají, kamkoli přijde, ale současně se o něj začíná zajímat Herodes, který uvěznil a posléze popraví Jana Křtitele; zdá se, že Ježíš je nyní další na řadě (Mt 14,1–2.12). A senzacitivní zájem zástupů není totéž jako porozumění jeho slovům. Ježíš je obklopen hrstkou učedníků – a potom zástupy, které nechápou.

Podobenství, která tuto situaci reflektují, mají řadu charakteristických společných prvků. Jedním z nich je rozdíl mezi tím, co je *na povrchu* a *pod povrchem*. Na povrchu není mnoho vidět. Odezva na Ježíšovo působení je zdánlivě nedostatečná. Pod povrchem se skrývá cosi, co má velký potenciál. Ve třech z osmi podobenství je pod povrch zaseto zrno, které potenciálně přinese úrodu (Mt 13,3; 13,24; 13,31). V jednom případě je do mouky ukryt kvas (Mt 13,33). V jednom případě se pod povrchem skrývá přímo poklad a jednou se poklad skrývá mezi harampádím v jakémsi depozitáři či kůlně (Mt 13,44 a 13,52).

Dalším obecněji sdíleným prvkem je, že když už je něco vidět, může to působit spíše rozpačitým dojmem. Jednou se pšenice objeví ve svorném objetí promíchána s plevelem (koukolem: Mt 13,26), jindy se sice ukáže úroda obilí, ale přichází k rozmanité úhoně (Mt 13,4–7). A ještě jindy jsme upozorněni, jak to zaseté vypadá titěrně a nicotně už od pohledu (Mt 13,32, svým způsobem i 13,33).

8 Někdy též Řeč v podobenstvích.

9 Přísně vzato je v desáté kapitole především řeč, která vysvětluje Ježíšovu představu o takovém vyslání. Samo působení učedníků vyprávěno není.

10 Srv. podobně R. T. France, *The Gospel of Matthew. The New International Commentary on the New Testament*, Cambridge: Eerdmans, 2007, 499.

Přesto je nakonec hlavní pointou celé řeči jistota, že to, co bylo vloženo do „pole tohoto světa“,¹⁸ naplní, a dokonce předčí očekávání (rozuměj: nebude odpovídat rozpačitému počátku). Setba, kterou rozsévač zasel, se sice na různých místech setká s nepřízní, a přijde nazmar, ale tam, kde padne na úrodnou půdu, všechno mnohonásobně vynahradí. Setba, kterou hospodář zasel, vyrůstá sice bok po boku s plevelem a někdy je k nerozeznání, ale nakonec bude to dobré vytríděno od zlého. Hořčičné zrno je sice mrňavé, ale nakonec přeroste všechno. A pole sice vypadalo, že ze sebe nevydá než nějakou zeleninu, ale nakonec vydalo poklad...

Toto je tedy hlavní téma řeči. Je koncipována jako odpověď na otázku: jak to, že Ježíšovo působení nemá očekávaný ohlas – odpověď zní: má nebo bude mít, jenom to není dost vidět.

Druhé téma, které s tím prvním vnitřně souvisí, můžeme shrnout pod otázku *proč*. Proč ke konečnému úspěchu vede cesta lemovaná řadou prvoplánových neúspěchů? Proč některé oblasti pole zrno nepřijímají a proč je pole zapleveleno? Proč je síť plná ryb zahlušená i mořskou havěťí?¹⁹ Odkud se bere a jakou roli v tom hraje zlo? Matoušovu odpověď na tuto otázku se pokusíme v tomto článku vysledovat.

Řeč na břehu moře má poměrně komplikovanou strukturu. Střídají se zde tři prvky – *podobnoství*, *reflexe* a *výklad* podobnoství:

- Rozsévač – *reflexe* – *výklad* Rozsévače
- Pšenice a plevel, Hořčičné zrno, Kvas – *reflexe* – *výklad* Pšenice a plevele
- Poklad, Rybářská síť – *reflexe* – Hospodář, který objevuje staré i nové

Všechny tři reflexe se zabývají otázkou porozumění, přičemž v pozadí je hra s významem slova *podobnoství* (*παραβολή*), které může znamenat také hádanku. Učedníci chápou,²⁰ zástupům pochopení uniká.²¹ V prvních dvou případech je reflexe spojena se starozákonním odkazem.²²

18 Mt 13,38.

19 Mt 13,47–50.

20 Mt 13,11; 13,51.

21 Mt 13,13.

22 Iz 6,9–10; Ž 78,2.

Řeč je jasně vymezena – začátek tím, že Ježíš začíná mluvit k zástupům,²³ konec obligátním *Když Ježíš dokončil...*²⁴ (v tomto případě *tato podobenství*). Přestože řeč je takto zdánlivě jednolitá, střídají se v ní adresáti: podobenství jsou řečena *zástupům*, reflexe jsou podány jako rozhovor Ježíše s učedníky *o zástupech* a zřejmě i výklady jsou řečeny pouze *učedníkům*. Mění se dokonce i „místo konání“: ve v. 36 odchází Ježíš s učedníky domů a zbytek řeči probíhá tam. Navzdory úvodní charakteristice, že *k nim* (rozuměj: k zástupům) *mluvil mnoho v podobenstvích* (ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς), jsou veřejně řečena jenom čtyři, zatímco další čtyři jsou řečena v soukromí pouze učedníkům. Nejbizarnější z těchto prvků je jistě to, že Ježíš v polovině řeči odejde s učedníky domů, aniž by přitom přestal mluvit.²⁵ Zatímco jinak jsou řeči – včetně této – vsazeny do děje jako jeho dočasné přerušení, zde se děj vlomí zpět přímo do řeči, aniž by ji ovšem přerušil!

Není divu, že badatelé navrhují různé dělení této řeči, a někteří odvíjejí své dělení právě od Ježíšova odchodu ze scény. Vznikne tak dvojdílné schéma, v němž první část je řečena veřejnosti (zástupům), druhá je určena jenom učedníkům.²⁶ Někteří zde dokonce vidí zlomový bod, kde se Ježíš definitivně od zástupů odvrací.²⁷ To ovšem neodpovídá dalšímu pokračování příběhu, v němž je zástupy nadále obklopen, ale především to neodpovídá struktuře řeči, kde by první podobenství i s výkladem patřilo do první části, zatímco druhé takové (Pšenice a plevel) by bylo roztrženo mezi obě části. Sám se tedy přikláním spíše k trojdílné struktuře:

- a) Rozsévač – rozhovor o pochopení – výklad Rozsévače
- b) Dva rozsévači, Hořčičné zrno a Kvas – rozhovor o pochopení – výklad Rozsévačů

²³ Mt 13,1.

²⁴ Mt 13,53; Srv. Mt 7,28; 11,1; 19,1; 26,1.

²⁵ A aniž by propustil zástupy, jako např. hned v následující kapitole (Mt 14,22).

²⁶ Tak např. J. D. Kingsbury, *Matthew as Story*, Philadelphia: Fortress Press, 1988², 112; C. L. Blomberg, *Matthew* (The New American Commentary), Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1992, 210 aj. Podobně Ch. H. Talbert, *Matthew*, Grand Rapids 2010, 165nn, který přejímá základní dvojdílné schéma, ale z první části vyčleňuje první reflexi, řečenou jenom učedníkům. Vzniká tak dokonce čtyřdílné schéma.

²⁷ Např. J. D. Kingsbury, *The Parables of Jesus in Matthew 13. A Study in Redaction-Criticism*, London: SPCK, 1969, 130–131.

- c) Poklad, Perla, Rybářská síť – výklad Rybářské sítě – rozhovor o pochopení – Hospodář²⁸

Je zřejmé, že zejména první dvě části jsou vystavěny téměř zrcadlově stejně. Třetí část je stručnější a poněkud „dodatková“.

Matouš ovšem není autor, který by postupoval podle *jediné* jednoduché osnovy. Spíše vytváří různé spojnice a různé náznaky symetrie napříč textem. Pro naše téma je důležité, že v případě toho, co označuji jako části (a) a (b), tedy v případě prvních dvou podobenství, vytvořil dalekosáhlou analogii, a to jak formálně, tak obsahově:

- jsou to jediná dvě „velká“ podobenství v této kapitole,²⁹
- v obou příkladech je zde podobenství – reflexe – starozákonní odkaz – výklad podobenství,
- obě pojednávají o rozsévání (ve druhém případě je zdvojeno),
- obě nějak pojednávají fázi setby – růstu – sklizně,
- v obou případech je setbou primárně Ježíšovo zvěstování a sklizeň je poslední soud,
- a především: obě pojednávají o tématu, kterým se zabýváme v tomto článku, totiž: proč – proč a čím vším vlastně je sklizeň ohrožována?

A teď to nejzajímavější: navzdory těmto dalekosáhlým shodám, které jsem právě vyjmenoval, a navzdory tomu, že je Matouš klade těsně vedle sebe, odpovídají na otázku *proč* odlišně a téměř protikladně. Zdá se, že Podobenství o dvou rozsévačích³⁰ nabízí tradiční *dualistickou* odpověď. Na

²⁸ Obdobně srv. už D. C. Allison – W. D. Davies, *The Gospel according to Saint Matthew II*, Edinburgh: T&T Clark, 1991, 370–372; nebo D. E. Garland, *Reading Matthew: A Literary and Theological Commentary on the First Gospel*, Macon, Ga.: Smyth & Helwys Publishing, 2001, 146; stejně i J. Nolland, *The Gospel of Matthew: A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids: Eerdmans, 2005, 522. Jiná členění například předpokládají hlavní část složenou ze dvou trojic podobenství, Rozsévače chápou jako úvod a Hospodáře s poklady jako závěr – tak např. France, *The Gospel of Matthew*, 500–501.

²⁹ Rozuměj: jediná, která jsou podrobně vyprávěna. Například Poklad v poli netrpí nedostatkem děje a bylo by snadné jej vyprávět stejně podrobně, ale zůstává naznačen vlastně torzovitě. Podobně je to s Rybářskou sítí – jestliže lze napsat celé romány, které vyprávějí o lovu jediné ryby, je zřejmé, že i toto podobenství by hravě přesáhlo dva verše – kdyby vypravěč chtěl.

³⁰ Mt 13,24–30.37–43.

poli tohoto světa vedle sebe sejí svou setbu Bůh i ďábel. A urodí se oběma. Jinými slovy: zlo a (přínejmenším dočasný) neúspěch Ježíšovy mise způsobuje *ten zlý* (ďábel, satan, nepřítel).

Naproti tomu Podobenství o rozsévači³¹ by se ve svém vysvětlení zcela obešlo bez ďábla a zlo je jen nedostatkem dobra. Ti, kteří nepřijali zaseté slovo, nebo ti, kteří ho přijali defektně, byli jen – zjednodušeně řečeno – líní, pohodlní, málo vytrvalí nebo měli prostě jiné priority.

Je to tím více překvapující, považíme-li, jak shodně, téměř zrcadlově jsou vystavěna právě tato dvě podobenství (viz výše): stejná kompozice, stejná otázka a dvě na pohled tak protikladné odpovědi. To nemůže být pouhá nepozornost autora, v tom musí být záměr.

Jen pro úplnost dodejme, že zbývající třetí část řeči svým vyústěním kopíruje dualistickou variantu z předchozího podobenství, totiž závěrečné třídění spravedlivých a zlých,³² ale „ten zlý“ zde nahraje žádnou roli. Nálezce pokladu nebo perly nezásadí s metafyzickým ani jiným protivníkem, nýbrž nanejvýš sám se sebou.³³ Mořskou havěť do sítě nikdo pokoutně nepřihazuje. Hospodář z posledního podobenství dokáže nacházet *jenom* dobré věci.

Podívejme se však nyní na první dvě podobenství podrobněji. V Podobenství o rozsévači³⁴ a jeho výkladu³⁵ na první pohled „ten zlý“ snad ani neexistuje. Téměř to vypadá, že ani „to zlo“ není. Vystupuje zde jenom *jedna* rozsévač a ten je dobrý. Také jeho setba je dobrá. Jen není sdostatek adekvátně přijímána. Lidé mají jednoduše jiné starosti než přijímat zaseté slovo (trní) nebo projevují nedostatek vytrvalosti (mělká, kamenitá půda), anebo konečně vůbec nepochopili, že by jim to k něčemu kloudnému mohlo být (udusaná cesta).

Ve skutečnosti však i toto podobenství zachovává alespoň formálně tradiční *dualismus*: ďábel zde přímo vystupuje. Ale je to jen pták, který se zobe, co mu přenecháme: *Pokaždé, když někdo slyší slovo o království a ne-*

31 Mt 13,1–9.18–23.

32 Opravdu kopíruje. Zatímco házení plevele do ohně (v30 a 42) dává smysl, pálení nejedlých, avšak také mokřích a nepřilíhš hořlavých živočichů nikoli – motiv pece je vypůjčen z předchozího podobenství.

33 Ale zřejmě ani se sebou: hodnota pokladu a perly je natolik jednoznačná, že bez váhání jde a prodá všechno, co má.

34 Mt 13,1–9.

35 Mt 13,18–23.

*chápe, přichází ten zlý a vyrve, co bylo zaseto do jeho srdce; to je ten, u koho se zaseto poděl cesty.*³⁶

„Dualistická“ odpověď tohoto podobenství zní: tak dobrá, ano, dejme tomu, že ten zlý se ve světě vyskytuje – vlastně však není důležitý, protože o ničem nerozhoduje. Je to jen pták, který sezobe, co na něj zbude a co mu přenecháme.³⁷ Ve skutečnosti o sobě (o tom, jakou vydají úrodu) rozhodují lidé sami. Což ovšem není automaticky *optimističtější* odpověď.

Zatímco úloha ďábla, který zobe u cesty, je zde velice okrajová (a to i doslova: působí na okraji pole), hlavní napětí se odehrává a hlavní polarizace se rozepíná mezi těmi, kteří *nepochopili* (μὴ συνιέντος v. 19), a těmi, kteří *pochopili* (συνιείς v. 23). Právě to je Matoušův důraz, který vložil do podobenství, jinak převzatého z markovského materiálu.³⁸ Těm, kteří pochopili, by ani šelma z Apokalypsy nedokázala vyrvat ze srdce zaseté zrno, natožpak v podstatě krotký pták u cesty. Naopak u těch, kteří nepochopili, je skoro jedno, jestli se nazobe, nebo nechá ležet.

Ve velice zvláštním vakuu se podle této Matoušovy verze nacházejí ti zbývající: trnitá a skalnatá půda. U nich není řečeno, ale ani nelze z kontextu jednoznačně domyslet, zda vlastně pochopili, nebo ne. Zrno přijali, ale sami se o ně připravili.

Podobenství o dvou rozséváčích³⁹ a jeho výklad⁴⁰ jsou dualisticky vystavěny zcela nepokrytě od samého počátku. Vedle dobrého rozséváče zde figuruje i zlý. Ďábel nečeká u cesty, co na něj zbude, nýbrž přichází s vlastní setbou. A především: neúspěchy Ježíšovy mise a nedokonalost vznikajícího společenství (*corpus mixtum*) jsou přičteny právě aktivitě tohoto nepřítel. Ale jak „plnohodnotný“ je tento dualismus a kam až sahá? Jinými slovy: kam až – podle evangelisty Matouše – dosáhne ďábel? Pole jednoznačně patří hospodáři⁴¹ a nelze ani říci, že by byl na něm ne-

³⁶ Mt 13,19.

³⁷ U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus, Teilb. 2*, Neukirchen-Vluyn 1990, 316 i Allison-Davies, *Matthew ii*, 400 aj. upozorňují, že obraz ptáka jako satanského tvora nebyl neobvyklý, a uvádějí jako příklad Knihu Jubilejí 11. Tam ovšem satan *posílá* ptáka. Zde je sám zobrazen jako opeřenc. Teorii o tradičním obrazu komplikuje i skutečnost, že v Kázání na hoře je *ptactvo nebeské* veskrze kladným vzorem a nic satanského na něm není (srv. Mt 6,26).

³⁸ Srv. Mk 4,15.20, kde sloveso συνίημι chybí.

³⁹ Mt 13,24–30 tradičně Podobenství o pšenici a kookolu.

⁴⁰ Mt 13,37–43.

⁴¹ Mt 13,24: ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

hospodařil, že by byl vzdálený a nezasahoval. Ďábel není „knížetem tohoto světa“, jak se tomu zdá být u Jana.⁴² Přichází teprve dodatečně, se zpožděním, v noci, pokoutně a do cizího. Do dalšího děje už nezasahuje (pravda, ani nemusí). Jen cosi zasel a očekává úrodu. Ale ani té se na konci *de facto* nedočká. Třídít na konci budou jiní⁴³ a jeho setba půjde rovnou do ohně. Pokud nebylo jeho jediným cílem trochu se zahřát, pak nedosáhl svého.⁴⁴

Pokusme se o průběžné shrnutí: Matouš ve dvou zrcadlově podobných podobenstvích umístěných v těsném sousedství nabízí dva diametrálně odlišné pohledy na povahu zla: zlo jako (pouhý) nedostatek dobra a dualismus, který počítá s ďáblem jako Kristovým protivníkem či konkurentem. Zjistili jsme však, že protiklady mají značně otupené hroty a oba pohledy jsou do značné míry připodobněny. I v prvním případě zůstal dualismus zachován, pouze byl ďábel odsunut do okrajové role (vlastně byl degradován na úroveň nepříznivých podmínek – jako trní nebo mělká půda). Zatímco ve druhém podobenství sehraje svoji čestnou roli na počátku a dále už se s ním vlastně opět nepočítá. Omezuje se toliko na počáteční infiltraci pšenice plevem.

Název tohoto článku však naznačuje, že je zde ještě *třetí* podoba zla. Touto třetí možností je *zlo páchané ve jménu dobra*. Je nabízeno dobrými lidmi (služebníky dobrého hospodáře) a zřejmě i s dobrým úmyslem: *Sluhové mu řeknou: „Máme jít a plevel vytrhat?“ On však odpoví: „Ne, protože při trhání plevelu byste vyrvali z kořenů i pšenici.“*⁴⁵

Je pravda, že toto páchání zla (ničení pšenice) s horlivým přesvědčením, že konají dobro (odplevelení), zůstává v podobenství jen jako *možnost*: služebníci ji nabízejí a hospodář rezolutně odmítá. V podobenství samém k ní nedojde. Přesto je zřejmé, že právě tato možnost je hrozbou, kvůli níž je podobenství vyprávěno. V církvi i ve světě⁴⁶ jsou dobří i zlí. Ale nejhorší je, když „dobří“ začnou páchat zlo s upřímným přesvědčením, že konají dobro nebo alespoň pro dobro věci.

42 Sr J 12,31; 16,11.

43 Ženci (v. 30) – andělé, které pošle Syn člověka (v. 41).

44 Není zde tedy ona podvojnost představ, kde „pekelníci“ svádějí ke zlému, aby je potom jakoby v Božích službách trestali.

45 Mt 13,28–29.

46 Oba výklady *corpus mixtum* podobenství umožňuje.

Podobenství obvykle nabízejí roli, v níž se můžeme najít. V Podobenství o rozséváči jsme jako posluchači/čtenáři *živnou půdou* (a je třeba se zamyslet, do jaké míry opravdu živnou). Ve výkladu Podobenství o dvou rozséváčích je půdou tento svět a my jsme jen dobrou, nebo špatnou setbou, pšenicí, nebo plevem. Což je zvláštní, protože v podobenství samém se čtenáři nabízí spíše role *služebníka* – tedy jednoho z těch, kdo si kladou otázku, *proč* se setba nepovedla, a vzápětí vyjadřují horlivost jít a něco s tím udělat (vymýtít plevy). Ačkoli jsme do této role takřka nalákáni, Ježíšův výklad vlastního podobenství ji nepřipouští. Musíme ji tedy opustit a „zařadit se“ mezi obilí nebo plevy. Neexistuje (a zejména pro církve ne) nadřazená role služebníků, kteří by mohli rozhodovat, kdo je pšenice a kdo plevy. Existuje jenom alternativa být jedním, nebo druhým.

Sumou: Výsledek, k němuž jsme se v Řeči na břehu moře dobrali, má podivně blízko k Sartrovu *l'enfer; c'est les Autres*. S ďáblem (satanem, „nepřítelem“) se sice formálně počítá, ale stojí spíše opodál hlavního děje. Po pravdě ani nemusí nic jiného, protože všechno ostatní (nedostatek dobra, záměrné zlo i zlo páchané v dobrém přesvědčení) už si zvládnou lidé sami.

Jak tento výsledek koresponduje se zbytkem Matoušova evangelia? Satan/ďábel vystupuje „osobně“ jen v Pokušení na poušti,⁴⁷ tedy v legendárně zbarvené rozpravě, která je spíše předehrou k vlastnímu ději. Jeho role se omezuje toliko na „pokoušení“. Totéž ovšem později bravurně zvládne i člověk – Petr, a dokonce si vyslouží i stejnou odpověď: *odstup satane*.⁴⁸ Spíše hypoteticky se objevuje v diskusi, v níž je Ježíš obviněn, že se mu upsal.⁴⁹ V předpovědích utrpení i v pašijním příběhu jsou Ježíšovými protivníky lidé.⁵⁰ I tam, kde Matoušovo evangelium mluví o různých souženích, trápeních, útrapách nebo pronásledování,⁵¹ vystačí si s provedením lidé.

Velmi charakteristické je z tohoto pohledu Podobenství o posledním soudu:⁵² zde se výslovně a velmi nesmlouvavě mluví o ďáblu a jeho andělech, kterým je určen věčný oheň.⁵³ Ale je skutečně řečeno, že tam jsou?

47 Satan Mt 4,10; pokušitel 4,3; jinak v celé perikopě jen ďábel – 4,1.5.8.11.

48 Mt 16,23.

49 Mt 12,26.

50 Mt 26,45: εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν.

51 Převážně v eschatologické řeči Mt 24 a ve druhé části Vyslání učedníků Mt 10,16nn.

52 Mt 25,31–46.

53 Mt 25,41.

To velmi nelákavé místo je *připraveno* (ἡτοιμασμένον) pro ďábla a jeho anděly – ale v podobnosti samém (opět) ďáblovlo místo zaujmou lidé!

Zbývají místa – zejména v Kázání na hoře – s dvojnásobným slovem *πονηρός*. V modlitbě Páně (*zbav nás od zlého*),⁵⁴ ve výroku o neodporování zlému,⁵⁵ snad i v obratu *co je nad to, je od zlého*⁵⁶ je význam (záměrně?) nejasný. Matouš ponechává možnost dosadit si zde *toho zlého/ďábla*.⁵⁷ Ale už v témže Kázání na hoře jsou *πονηροί* hned dvakrát jednoznačně lidé.⁵⁸

Domnívám se, že lze vysledovat tuto tendenci: Matouš umenšuje roli a přímou intervenci ďábla ve světě „ve prospěch“ zla páchaného lidmi samými. Tato tendence by vynikla zejména ve srovnání s Lukášem,⁵⁹ ale i Markem.⁶⁰

doc. Jiří Mrázek, Th.D.

Univerzita Karlova
Evangelická teologická fakulta
Černá 9
115 55 Praha 1
mrazek@etf.cuni.cz

54 Mt 6,13.

55 Mt 5,39.

56 Mt 5,37.

57 Srv. např. Frankemölle, *Vater unser – Awinu*, Paderborn 2012, 150–155.

58 Mt 5,45; 7,11; podobně i později Mt 12,34.35.45.

59 Srv. např. Lk 10,18; 13,16; 22,3; 22,31.

60 Je charakteristické, že u Matouše – ve srovnání s Markem – můžeme sledovat i oslabení důrazu na exorcismy a preferenci ne-exorcistického líčení uzdravování, srov. např. Mk 9,17; Lk 9,39 × Mt 17,15.